

I

G I N E B R A

Era el mes de Juny del 1938. Havia abandonat Barcelona, una Barcelona arruïnada, afamada, bombardejada i bruta. Tornava a ésser a Ginebra, l'entranyable ciutat dels meus amors. L'any vint-i-tres, quan vaig arribar-hi per primera vegada, aquesta ciutat m'havia obert els ulls a un món nou, un món insospitat, revelador i no precisament pels seus monuments, parcs, jardins, molls de Léman i del Ròdan, i el seu paisatge alpí, sinó pel grau de civilització, de cultura, de civisme i europeisme que s'hi respirava.

Aquell lluminós matí de Juny del 1938, jo retrobava la meua amable Ginebra neta i alegre, poblada de gent ben alimentada, ben vestida, diligent, com amarada d'un afany i d'una joia de viure que contrastava amb el meu estat d'ànim. Jo no podia participar a l'animació general. Dos anys de guerra civil viscuts a Barcelona amb el cor i l'esperit amarats de la gran tragèdia de les lluites fraticides, l'enderrocament moral, social, polític i material de la nostra amada ciutat cap de Catalunya, m'havien llevat la facultat de sentir cap mena de goig.

Aquell lluminós matí de Juny, tot just desembarcada a Ginebra jo podia esguardar el cel sense veure-hi la silueta sinistre d'un avió de bombardeig ni oir el fatídic bram de les sirenes ni l'esglaiadora dringadissa de les ambulàncies traslladant corre-cuita les víctimes del bombar-

deig. I malgrat reconèixer la positiva seguretat d'aquesta circumstància no m'alegrava. Reconeixia que tenia un cos intacte: dos anys d'implacable guerra civil no li havien causat cap mal. Però no en sentia el goig ni l'esperança. Damunt meu gravitava un pes massa gros: el record insistent de la gran tragèdia.

Havia desembarcat d'un vagó de tercera, única classe a la qual em donava dret el meu bitllet d'emigrant pagat per la confederació Hevètica. Viatjar amb bitllet d'emigrant no és viatjar amb bitllet de primera classe expedit per l'Agència Cook o una altra agència semblant. Quan viatges amb bitllet d'emigrant has de baixar del tren a cada estació important i fer-te segellar o timbrar el tiquet a la taquilla que et correspon, Aquest control rigorós és sens dubte necessari per a evitar que els pretesos emigrants es dediquin a fer turisme a càrrec del tresor nacional.

El meu viatge de Barcelona a Ginebra havia estat penós. Les autoritats frontereres de Portbou no em volien deixar passar per bé que les autoritats revolucionàries de Barcelona, després d'haver-me fet anar i venir no sé quantes vegades d'un despatx a un altre despatx, d'un funcionari a un altre funcionari havien signat i segellat degudament el meu pasport suís. Llavors que tanta gent travessava al·legalment la frontera i tants polítics s'escapaven fugint del perill, a les autoritats de Portbou els calia fastiguejar una pobra dona que no s'apartava mai de la legalitat més estricta. Tot el meu paperam havia estat examinat, reexaminat, tombat i girat, manejat i manífessejat per uns quants funcionaris sense arribar

a convèncer-los del meu dret de ciutadà suís que després de dos anys de guerra, bombardeigs i gana, desitja tornar al seu país.

El comissari, cellajunt i esguard suspiciós, em retenia al seu despatx. Assegurava que no tenia ordres de deixar-me passar. Jo li assenyala-va el meu passaport. Insistia:

- Llegiu! El permís hi és perfectament signat i segellat.

Ell replicava:

- No ho veig clar.

Lassa de discutir se m'havia acudit emprar un nou argument. Buidava el meu porta monedes damunt la taula despatx del comissari.

- Veus ací tota la meva fortuna, deia. No tinc prou diners ni per a sopar ni per a dormir a l'hostal més modest de Portbou, ¿on aniré mentre espero a demà matí per a telefonar a Barcelona?

L'exhibició dels meus miseriosos cabals semblà convèncer el comissari.

- Aneu! cridà bo i assenyalant-me la porta del despatx.

Després d'arreplegar la meva maleta vaig córrer a agafar el tren però una burota ferrenya i malcarada em va deturar. L'examen de la maleta va ésser breu i sense entrebancs però calia encara despullar-me, descaçar-me, desfer-me les trenes. Les soles de les sabates van ésser particularment remenades, sospesades i les plantilles aixecades. Naturalment, jo no amagava res enlloc i la burota es va venjar prenent-me una moneda de plata de dos rals que va trobar entre la xavalla del meu moneder.

De diners suïssos no va poder prendre-me'n cap perquè només duia dues peces de níquel equivalents a deu cèntims cada una, que la burota, sortosament, va menysprear.

Amb aquests vint cèntims no podia fer res. No solament no em bastaven per a prendre un cafè amb llet a la cantina de l'estació sinó que tampoc no en tenia prou per a pagar el llarg trajecte del tramvia des de Ginebra al Grand Lanuy on vivia la meua sogra i cunyades i on jo esperava trobar el meu marit. Des de la Diagonal 313 lloc de partida del meu viatge, fins a l'estació de Ginebra, havien transcorregut més de trenta hores. I jo no havia menjat res des del dia abans. En el transcurs del viatge un soldat francès m'havia invitat a un cafè amb llet i aquest cafè amb llet begut a cremadent en una cantina ferroviària de França, havia estat l'únic aliment entre Barcelona i Ginebra. Després de les privacions passades a Barcelona, aquest viatge llarg, pesat i poc nutritiu jo em sentia sense forces de tragar la maleta. La vaig deixar a la consigna on no calia pagar fins que l'anés a recollir.

Tot seguit agafava el tramvia del Grand Lanuy però els cèntims no m'arribaven per a anar fins al final del trajecte que era el que hauria calgut per a acostar-me a Vil.la Gilly situada al bell cim d'un pujolet. Només em mancaven deu cèntims i quasi hauria gosat demanar-los a qualsevol company de viatge. Però en imaginar-me la cara d'estranyesa que hauria posat, i les explicacions que li hauria d'haver donat, preferia fer un esforç més i arribar a peu a casa la meua sogra on esperava trobar monsieur

Choffat, i menjar i dormir en pau, sense el sobresalt dels bombardeigs nocturns.

En arribar esbufegant, davant la pretenciosa construcció de Villa Gilly vaig sentir una mena de defalliment, un desconhort i una desesperança inexplicables.

La meva sogra va obrir la porta. M'esguardà amb estranyesa.

- Sóc l'Aurora, vaig dir.

- ~~Seu-i!~~ Ah! Sou l'Aurora. Entreu i perdoneu . No us havia conegut.

- És natural, comentava jo, he perdut catorze quilos de pes.

- El vostre marit no és aquí, - em va etzibar amb aparent indiferència.

Monsieur Choffat, en marxar de Barcelona, m'havia dit que ens reuniríem a Suïssa, a casa la seva mare, recordava jo en aquell moment. Ell no m'havia escrit ni un sol cop:

- On és doncs?

Madame Choffat caminava davant meu, casa endins i jo no podia copsar l'expressió del seu rostre.

- No us ho puc dir. Les vostres cunyades us ho aclariran.

El cap em rodava. Vaig haver de seure a la primera cadira que vaig trobar. Segurament havia perdut el color de les galtes.

La meva sogra en adonar-se'n va dir:

- Voleu prendre alguna cosa? Encara que aviat dinarem, afegia. Li

vaig explicar que feia trenta hores que viatjava. Que l'estació de Barcelona estava destruïda per les bombes d'aviació, que havia hagut de fer sis o set quilòmetres a peu perquè els trens sortien d'una estació suburbana, que no havia pogut treure diners perquè les autoritats ho havien prohibit, i per tant no havia pogut comprar res per menjar ni beure en tot el trajecte, que un soldat francès m'havia invitat a un cafè amb llet i que aquell cafè amb llet era l'únic aliment que havia ingerit en tantes hores.

Madame Choffat havia escoltat la descripció del meu viatge amb un aire de severitat que em procurava la sensació d'haver comès una sèrie d'errors i de mancaments tan inexplicables com certs. Aquesta sensació havia d'experimentar-la sovint. Molts benaurats confederats helvètics, no solament no comprenien la nostra gran tragèdia nacional i individual sinó que ens esguardaven com a perillosos revolucionaris derrotats per la voluntat de Déu i la intel·ligència del general Franco.

Ara l'una ara l'altra, arribaven les meves cunyades.

- Per què no avisàveu? Preguntava la més jove amb aire de censora superioritat.

Jo li explicava breument les dificultats que hi havia per a sortir del país i la impossibilitat de poder fixar ni preveure, un dia i una hora de sortida i d'arribada.

Les quatre dones m'esguardaven amb una expressió especial barrejada de menyspreu i compassió. S'endevinava fàcilment que no podien fer-se càr-

rec del que era una guerra civil doblada de revolució social. Per a elles el que havia passat a Barcelona era exclusivament culpa dels barcelonins. Massa temps de pau i prosperitat adormia la consciència d'aquelles quatre dones bressades en el maternals braços de la confederació Helvètica amb la seva sàvia i equànim constitució democràtica i el seny dels seus súbdits i governants.

Només d'observar l'expressió de satisfeta superioritat d'aquelles quatre dones, prudentes, castes, assenyades i devotes, sense gaire preocupacions econòmiques, tota esperança de comprensió i de simpatia es fonia ràpidament.

Dues o tres vegades, per natural desig d'esbravar-me jo evocava l'horror d'un bombardeig, d'un afusellament en massa, l'angoixa de la desaparició d'un amic... Elles, les quatre, amb un perfecte i instintiu acord, prenién una actitud evasiva, com si allò que jo evocava fos una fantasia pròpia de meridionals imaginatius i exagerats.

Per altra banda, segons elles, de tot el que havia passat a Catalunya n'eren responsables els catalans. Una de les meves cunyades, amb aquell etern aire de superioritat, a un cert moment, havia deixat anar un comentari: "Naturalment", - deia - "tots els catalans són anarquistes". En dir el qualificatiu vaig recordar l'anticatalanisme de monsieur Choffat, el qual, com la majoria dels estrangers que venen a cercar treball a Catalunya i no solament en troben sinó que s'hi guanyen grassament la vida, hi són tractats amb consideració, respecte i amistat, no parlen mai el català

i ens critiquen davant del món sencer. Segurament monsieur Choffat havia comentat davant la seva família, el gran drama de la guerra civil espanyola atribuïnt-ne tota la responsabilitat als catalans d'esquerra.

Havent dinat, la germana gran de monsieur Choffat, la del rostre ferreny afavorit per un ja espès mostatxo negre, em va lliurar una carta del seu germà. L'havia escrita abans de marxar, i segons la meua cunyada em donava instruccions precises que calia seguir punt per punt.

- Puc saber on és el meu marit? vaig demanar.

Ella prenia un posat misteriós.

- De moment a Itàlia, però no hi romandrà gaire temps.

- No ha deixat cap adreça?

Amb aire de caute misteri m'explicava.

- No, a Itàlia no. Però n'ha deixada una on espera poder rebre noves vostres. Si li voleu escriure doneu-me la vostra lletra jo la hi faré arribar.

Vaig pujar a la mansarda on, igual com tretze anys abans m'hi esperava la meua habitació. Hi havia el mateix llit de matrimoni, ara per a mi sola. Em vaig asseure a l'esglaó de fusta a rampeu de la finestreta. Vaig començar a llegir. Monsieur Choffat no era cap notabilitat epistolària però, amb més o menys faltes de participi i d'infinitiu, d'absència de dobles tes o de dobles efes, es deixava perfectament comprendre. Em deia poc més o menys: "Roman a Vil.la Gilly mentre jo sigui fora. Fins que puguem tornar a reunir-nos, la meua mare es compromet a allotjar-te i mante-

nir-te però no esperis que et doni diners. Fes per manera de complaure-la en tot i d'ésser agradable i humil amb ella i les meves germanes. Aquest és el millor camí perquè t'aixopluguin i et mantinguin durant la meva absència que pot ésser llarga. Si m'has de comunicar alguna cosa escriu-ho i lliura-ho a la meva germana M. Ella s'encarregarà de fer-m'ho a mans".

Com veieu, en la seva missiva, Monsieur Choffat no perdia el temps dedicant-me una frase afectuosa o encoratjadora. El seu esperit perfectament assenyat i digne es mostrava d'acord amb el de la família, la qual cosa no havia fet uns anys abans quan la possessió del meu cos pesava encara en el seu ànim ~~empenyent-lo~~ a negligir aquell seny familiar que ara de sobte, reconeixia i adoptava.

N'hi havia per a posar-se a plorar. Però no ho vaig fer. Somreia tot recordant l'atractiu irresistible de les meves cames, atractiu que Monsieur Choffat havia pagat amb l'empenyorament de la seva llibertat i que ara, almenys de cara a la seva respectable família havia de pagar fent d'home recte, espòs conscient i magnànim d'una esbojarrada artista a qui cal fer passar per l'adreçador.

Jo, a partir d'aquell moment, em disposava a seguir els consells de Monsieur Choffat. Fer bondat i deixar-me mantenir per la meva sogra. - De moment em trobava massa atùida per a fer res més.- La mena de bondat que havia de fer em semblava la d'una passivitat absoluta i d'altra banda d'un zel constant als principis sacrossants religiosos, morals, i socials de la casa. Afegiu-hi una ajuda domèstica i una vigilància indefallent en

el parlar i moure'm a l'ombra venerable de Madame veuve Ghóffat i tindreu el programa de la vida que m'esperava a Vil.la Gilly. De bona fe volia seguir aquest programa i quasi m'hi veia amb cor aquell primer dia del retorn al meu país d'adopció.

Aquest Juny, exactament com aquell altre Juny que em duia, casada de nou a Vil.la Gilly, engalanava els prats i els boscos. Tot era verd, vernissat per la pluja de maig, florit i flairós. El perfum suavíssim del fenc entrava com llavors per la finestrella de la mansarda i jo el respirava amb la mateixa delectació de tretze anys enrera però ja no feia vibrar en mi la gran il.lusió de la vida, la lluminosa esperança d'una gran amistat conjugal ben compartida. Per altra banda la immensa tragèdia de la guerra civil, amb l'espectacle d'una humanitat esborronadoramente desenmascarada, nua, llastimosa i repugnant a l'hora, vivia dintre meu encastada en el meu ésser com un cranc monstruós.

Les meves cunyades no em permetien més que una minsa col.laboració en els treballs domèstics. Penso que es malfiaven de mi. No em consideraven prou competent en l'art de la neteja. Potser temien que els trencés algun dels preciosos gerros, rellotges o bibelots que guarnien les cònsols o que no espolsés prou bé els marbres i les fustes, les vidrieres i els preciosos parquets de Vil.la Gilly.

Jo, en Ginebra i en els meus amics d'altres temps no hi pensava ni podia pensar-hi. El tramvia d'anada i tornada costava prou diners per a fer-me desdir del viatge. De diners en tenia els que el consolat suís de

Barcelona havia fet passar per via diplomàtica i que la meva sogra m'havia lliurat escrupolosament. Eren molt pocs i calia reservar-los per afrontar les hores difícils que jo pressentia, perquè ja des del començament de la meva estada a Vil.la Gilly el cor emdeia que l'hospitalitat de les senyores Choffat, no duraria, no podia durar. L'actitud severa, reservada i freda de la meva família política era un símptoma fatal dels sentiments que l'animaven en allò que em concernia. Jo, a Vil.la Gilly, m'hi sentia tolerada, suportada per una mena d'obligació de caritat envers un membre de la família que hom no gosa rebutjar per mor del que diran, sobretot els altres parents, moralistes, benpensants, i catòlics.

Jo passava moltes estones al jardí. Prenia banys de sol a les cames, escoltava el cant i la piuladissa dels ocells i la remor de les fulles dels arbres agitades per la brisa dels Alps. Allò era un paradís i jo en tenia consciència sobretot en oir el zumbeg dels avions comercials i recordar que aquests no tiraven bombes. A voltes fins en tenia un remordiment, en particular quan el diari descrivia els desastres causats per l'aviació italiana i alemanya en poblacions civils i reproduïa fotografies de runes d'edificis i cadàvers de dones i de criatures escampats per la calçada...

Però l'instint de conservació i l'egoisme animal em permetien malgrat tot assaborir la pau i formosor natural del jardí i del parc des-mes dames Choffat. Paradís efímer com tots els paradisos terrenals.

Una de les meves cunyades - n'hi havia tres que des d'ara distin-

girem per M. S. i N. - em va atrapar prenent banys de sol a les cames. S'a turà en sec. M'esguardava amb una llei de severitat.

- Em fabrico unes mitges, li vaig explicar somrient. Només en tinc dos parells i mentre faci calor puc estalviar-les.

N. no somreia. Em va etzibar un sermó: "El costum d'anar sense mitges era deplorable. Només hi anaven la gent maleducada i plebea. Una dona comme il faut no podia presentar-se en societat amb les cames nues per molt embrunides que fossin".

N. va aprofitar el sermó per a afegir-hi una crítica severa de les dones que anaven pel món sense capell. De capell se n'havia de dur, per tronat que fos, no per presumir sinó per respecte a les persones que hom freqüentava.

No li vaig discutir. Em proposava freqüentar el més reduït nombre de persones possible, sobretot de la classe social de la meua família política. En aquest cas, mitges, capells, mànigues llargues o curtes igual com qualsevol detall indumentari, mancava d'importàcia.

Les notícies de la guerra d'Espanya eren cada dia més descoratjadores. Els nacionalistes la guanyarien i les llibertats de Catalunya es perderien. Davant de tot això, quina transcendència podia tenir el sermó de la meua cunyada N.?

Molt més que la caduca i convencional moralitat de Mesdames Choffat, em convenia l'ombra dels grans arbres, el refilet i el xiscle de les merles, la flaire del fenc i la brisa fresqueta dels Alps.

Els llibres també alimentaven i aconhortaven el meu atut esperit.

Mesdames Choffat posseïen una vasta i excel·lent biblioteca. Em permetien que hi triés llibres i aprofitant les llargues tardes del començ d'estiu, llegia prop d'una finestra fins que es feia fosc és a dir prop de les deu del vespre.

Havia triat Molière, l'humor irònic i subtil del qual constituïa un preciós remei pels meus ànims decaiguts. Tot Molière, en preciosos volums, s'arreglerava en un prestatge. Jo els anava llegint un darrera l'altre, benaurada d'haver ensopegat un company d'aquella categoria!

Un vespre, una de les meves cunyades, crec recordar que era M. en va parlar de Saint-Exuperi. Em va deixar Vol de Nuit i m'hi vaig engrescar. Llavors vaig abandonar Molière per amarar-me de Saint-Exuperi. Vaig llegir totes les seves obres i encara que alguna d'elles em semblava massa filosòfica, en general m'hi vaig engrescar. A partir d'aquell estiu, l'aviador-escriptor-pensador, esdevenia un amic fidel al qual jo també restaria fidel fins a la seva tràgica mort esdevinguda durant la segona guerra mundial.